

лення навчальної діяльності з формування відповідальності в курсантів належать: організація спільної навчальної діяльності, яка ставить курсантів у відношення відповідальної залежності; розширення самостійності курсантів у навчальній діяльності; особистий приклад викладачів вищих навчальних закладів та курсових офіцерів щодо відповідального виконання обов'язків; чітка організація навчального процесу.

До основних шляхів і засобів, які забезпечують успішність процесу формування відповідальності, належать: формування в курсантів мотивації відповідальності; активне залучення курсантів до діяльності щодо оволодіння навичками відповідальної поведінки в ролях: виконавця, організатора й керівника; індивідуальний підхід з урахуванням рівня сформованості відповідальності; поширення самостійності в курсантів у різних видах діяльності; самовиховання відповідальності в курсантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боснюк В.Ф. Психологічні особливості професійної відповідальності рятувальника / В.Ф. Боснюк // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2016. – Вип. 20. – С.15–23.

2. Мохнар Л.І. роблема формування відповідальності як професійно важливої якості майбутніх фахівців служби цивільного захисту / Л.І. Мохнар // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – 2015. – Вип. 84. – С.126–130.

Слободяник В.І., кандидат психологічних наук, доцент, заступник начальника навчально-наукового інституту психології та соціального захисту;

Ткаченко Т.В., кандидат педагогічних наук, заступник начальника інституту післядипломної освіти

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

З огляду на соціальну сутність і педагогічну приналежність змісту освіти, його можна визначити як педагогічну модель соціального замовлення, зверненого до освітньої системи [1, с. 24]. Зазначена модель має багаторівневу ієрархічну структуру. На вищому рівні – рівні загальнотеоретичного подання зміст освіти фіксується у вигляді узагальненого системного знання про склад, елементи, структуру й функції соціального досвіду, які передаються курсантам. На рівні навчального предмета розгорнуто подання про окремі частини змісту, що несуть специфічні функції. Тому підходи до розв'язання проблеми змісту освіти залежать від соціального замовлення, цілей освіти та навчання.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ВНЗ ДСНС України), його зміст та організація об'єктивно залежать від рівня розвитку військової науки, техніки, технологій їхнього використання, організаційної структури служб цивільного захисту, способів здійснення професійної діяльності. Випускник навчального закладу повинен бути всебічно підготовлений до виконання своїх функціональних обов'язків у будь-яких умовах. Цю залежність виражає діалектичний принцип відповідності змісту навчання у ВНЗ ДСНС України потребам професійної діяльності фахівця безпеки життєдіяльності у звичайних та екстремальних умовах [2].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що вивченню проблеми упровадження й ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті присвячено чимало теоретичних та експериментальних праць вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, дидактів, методистів, фахівців з комп'ютерної техніки, практичних працівників. Окремі питання цієї проблеми розкрито у працях В. П. Безпалька, В. Ю. Бикова, М. Й. Варія, А. Ф. Верланя, Б. С. Гершунського, С. У. Гончаренка, Р. С. Гуревича, Ю. О. Дорошенка, О. П. Євсюкова, М. І. Жалдака, М. Ю. Кадемії, М. С. Коваля, М. М. Козяра, А. Д. Кузика, В. М. Кухаренка, Ю. Д. Маргуліса, Ю. І. Машбиця, Л. І. Мельнікова, П. І. Образцова, Є. М. Полат, І. В. Роберт, І. В. Рубан, С. О. Сисоєвої, П. В. Стефаненка, Н. Ф. Тализіної, О. К. Тихомирова, С. Н. Трапезникова, А. В. Шматко, Г. В. Щербак та ін. [2–4].

Вивчення психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, аналіз матеріалів конференцій, досвіду підготовки кваліфікованих фахівців служб цивільного захисту дозволили виявити, що перед ВНЗ ДСНС України постало важливе завдання – виховати і підготувати майбутніх офіцерів підрозділів ДСНС України, які могли б активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з інформатизацією. Розв'язання цього завдання значною мірою залежить як від технічного обладнання навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою, створення та розвитку єдиного освітнього середовища навчального закладу, наявного навчального демонстраційного обладнання, методичного супроводу, так і від готовності курсантів до сприйняття засобів нових інформаційно-комунікаційних технологій.

На цей час основна мета навчання у ВНЗ ДСНС України зводиться не стільки до підготовки вузькопрофільних фахівців для конкретної сфери діяльності, скільки до розвитку особистості фахівця безпеки життєдіяльності (БЖД), підвищення його професійної компетентності. В Україні та інших країнах проведено ряд серйозних досліджень, присвячених обґрунтуванню різноманітних аспектів процесу підготовки майбутніх фахівців у різних сферах професійної діяльності, у тому числі й сфері БЖД.

Професійне навчання у ВНЗ ДСНС України має поєднувати традиційні та інноваційні професійно орієнтовані технології навчання, оскільки самі ІКТ не

придатні для комплексного розв'язання дидактичних питань побудови навчального процесу. Все це передбачає доцільність розробки, обґрунтування та експериментальної перевірки методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема малодослідженими залишаються: система науково обґрунтованого впровадження комп'ютерних навчальних програм у зміст підготовки; добір адекватних форм і методів навчання; ефективність організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх офіцерів ДСНС України за рахунок упровадження в навчально-виховний процес сучасних ІКТ [3].

На сьогоднішній день у ВНЗ ДСНС України розроблено достатню кількість методів і методик моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців БЖД. Як правило, всі вони опираються на загальні вимоги освітньо-професійної програми (ОПП) і освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ), що являють собою модель, яка включає комплекс норм, цінностей і вимог до базового рівня змісту та якості професійної підготовки фахівців служб цивільного захисту. Системоутворюючим фактором цих моделей є рівень освіти і кваліфікації.

Процес підготовки фахівців служби цивільного захисту є складним, суперечливим і багатограним, тому оцінити якісні й кількісні параметри його динаміки досить складно. Необхідно визначити критерії сформованості професійної компетентності фахівців БЖД, під якими ми розуміємо сукупність об'єктивних і суб'єктивних показників, що дають якісну характеристику її стану, опираючись на які можна виявити її істотні властивості й міру прояву в діяльності.

Наголосимо, що під професійною компетентністю ми розуміємо систему значущих професійних якостей, професійних позицій, акмеологічних інваріантів і психологічних особливостей, необхідних випускникові ВНЗ ДСНС України для успішної реалізації професійних функцій. Виходячи із цього, для виділення позначених критеріїв необхідно провести аналіз наступних напрямів діяльності курсанта: ступінь сформованості потреб у навчальній діяльності та способи її реалізації; задоволеність і ставлення до виконуваної діяльності; прояв самостійності, самоорганізації й самовиховання в навчальній і службовій діяльності; цілісне забезпечення професійної готовності курсанта засобами навчально-пізнавальної діяльності; зміст переважної мотивації в діяльності та її спрямованість; системність, глибина й міцність засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння сутності природних і соціальних процесів функціонування спеціальної діяльності випускника ВНЗ ДСНС України, їхнє творче застосування під час виконання функціональних обов'язків; творчий рівень виконання професійної діяльності, обумовлений наявністю відповідної підготовленості.

Отже, про сформованість професійної компетентності майбутнього фахівця БЖД можна судити на підставі того, як і в якій конкретній формі реалізується на практиці система професійно значущих якостей, що неспрямовують особистість на практичне застосування її норм, допомагають адекватно органі-

зувати професійну діяльність, визначають творчий розв'язок спеціальних професійних завдань.

Проведений аналіз психолого-педагогічної, методичної та наукової літератури дозволив нам виділити чотири рівні сформованості професійної компетентності в майбутнього фахівця БЖД (з урахуванням необхідності якісної оцінки): низький (пасивний); достатній (наслідувальний); середній (активно-пошуковий) та високий (творчий).

Низький (пасивний) рівень характеризується неспроможністю забезпечити продуктивність діяльності (професійна компетентність не сформована). Відсутня пізнавальна активність у сфері професійної діяльності, знання є частковими й проявляються на рівні знайомства з навчальним матеріалом; уміння працювати з матеріальною частиною обладнання і техніки розвинені погано; відсутнє розуміння сформованої ситуації й уміння цінувати об'єктивні цінності; спостерігається емоційно-моральна нерозвиненість. На заняттях курсанти пасивні, немає мотивів хорошої поведінки, є характерним підпорядкування впливу конкретної ситуації, домінує негативна установка, сферу поза навчальною діяльністю відкидають.

Достатній (наслідувальний) рівень характеризується спроможністю забезпечити часткову продуктивність діяльності. Це реалізується, головним чином, на рівні мотиваційно-споживчої сфери. Курсанти мають ситуативні професійні знання, які не вмотивовані, обмежені, безсистемні. Допускають серйозні помилки або недостатньо швидко виконують прийоми роботи з технікою, тобто практичні вміння обмежені. Проявляють ситуативну залежність поведінки від зовнішніх обставин.

Середній рівень (активно-пошуковий) характеризується спроможністю забезпечити відносно високу продуктивність праці. Для курсантів є характерними відповідні переконання, необхідні знання, практичні вміння й навички, що дозволяють грамотно виконувати різноманітну навчальну та службову діяльність під контролем і при консультативній допомозі викладачів та досвідчених товаришів. Цей рівень відрізняється погодженістю у проявах думок, почуттів, поведінки, але ця погодженість не є гармонійною у повній мірі. У цьому проявляється недостатня розвиненість самостійності (суб'єктивності). Пізнавальна активність проявляється в освоєнні науково-популярної літератури та інформаційних технологій. Більшість курсантів включена в часткове самовиховання, керуючись особистими та професійними мотивами. Важливими для них є можливість емоційного спілкування й самовираження у процесі занять. Активність у суспільній діяльності проявляють, головним чином, при спонуканні ззовні (педагоги, командири).

Високий (творчий) рівень характеризується спроможністю забезпечити максимальну продуктивність професійної діяльності та проявом узгодженості думок, почуттів і вчинків, гармонією в суб'єктивних характеристиках. Курсантам цього рівня властиві обґрунтованість знань, оперативне мислення, уміння ставити й вирішувати творчі завдання під час виконання професійної діяльнос-

ті. Курсанти відрізняються проявом ініціативи, самостійності, активністю в навчально-пізнавальній діяльності, бездоганно володіють прийомами роботи з матеріальною частиною обладнання і військової техніки.

Межі виділених є рівнів мобільними. Вони вказують на протиріччя між сучасними вимогами до професійного розвитку особистості майбутнього фахівця БЖД і реально досягнутим рівнем, а це є рушійною силою розвитку професійної компетентності курсантів в умовах навчання у ВНЗ ДСНС України.

Вказані рівні лягли в основу діагностики та прогнозування процесу формування професійної компетентності в курсантів засобами ІКТ. Виділені нами чотири рівні сформованості професійної компетентності цілком відповідали завданню класифікувати досліджувані групи курсантів у процесі навчальної діяльності. Ці рівні дозволили в достатній мірі диференціювати професійно значимі якості майбутніх фахівців БЖД. Менша їх кількість стала б причиною занадто великої різноманітності складу тієї групи, яку було віднесено до одного рівня; більше ж їхнє число роздрібнює експериментальну групу курсантів, що створює додаткові труднощі, як для проведення дослідження, так і для обробки його результатів.

З погляду сучасної професіографії, майбутню діяльність випускника ВНЗ ДСНС можна описати як цілісний феномен, що містить у собі сукупність компонентів об'єктивного й суб'єктивного характеру. Як об'єктивні характеристики виступають мета і завдання професійної діяльності. Для їхньої реалізації необхідно вміти виконувати визначені професійні функції. Отже, функції також ставляться до об'єктивних характеристик діяльності фахівця БЖД. Суб'єктивна її сторона може бути представлена через знання, уміння, навички, професійні позиції, психологічні якості й акмеологічні інваріанти (рис. 1).

Рис. 1 – Значимі професійні якості випускника ВНЗ ДСНС України

З урахуванням вищевикладеного, вважаємо за доцільне використання наступних дидактичних критеріїв оцінки сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця БЖД: обсяг і якість засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, міцність їхнього засвоєння, якість виконання творчих завдань і робіт при розв'язанні професійно орієнтованих завдань, мотивація, активність курсантів [3, с. 201].

Професійна компетентність фахівця безпеки життєдіяльності ДСНС України – це система професійних знань, умінь і навичок, які пов'язані з виконанням професійної діяльності на високому рівні, таких як: забезпечення мобільності поповнення професійних особистісних знань; професійна теоретична, практична, морально-психологічна підготовленість; уміння виявляти, ставити і розв'язувати на рівні технологічних або трудових стандартів професійні завдання; критичність мислення; саморефлексія; лідерський потенціал [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко Т.В. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності курсантів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : методичні рекомендації / Т.В. Ткаченко; за аг. ред. доктора педагогічних наук, професора Козяра М.М. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009 – 100 с.
2. Образцов П. И. Информационно-технологическое обеспечение учебного процесса в высшей военной школе / П. И. Образцов // Военная мысль. – 2003. – № 8. – С. 24.
3. Ткаченко Т.В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ткаченко Т.В. / – Вінниця, 2009. – 260 с.
4. Слободяник В.І. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців служби цивільного захисту / В.І. Слободяник, Т.В. Ткаченко/ // Київський науково-педагогічний вісник: науковий журнал.– № 11 (11), 2017. – С. 59-64

Ткаченко Ю.М., методист обласного методичного кабінету НМЦ НЗ та БЖД Дніпропетровської області

ЕЛЕКТРОННИЙ ІНТЕРАКТИВНИЙ ПЛАКАТ – ОСВІТНІЙ ЗАСІБ НОВОГО ТИПУ

Одним із важливих напрямів розвитку інформатизації освіти є нові комп'ютерні технології. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування у різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою та професійною підготовкою. Педагогічний дос-